

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертацію ЄСІНА Романа Вікторовича
«Психологічні особливості професійної мотивації офіцерів
Сухопутних військ Збройних Сил України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 «Психологія»
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»**

Дисертація Єсіна Романа Вікторовича присвячена теоретичному обґрунтуванню та емпіричному дослідженню психологічних особливостей професійної мотивації офіцерів тактичного рівня Сухопутних військ Збройних Сил України, а також розробленню і верифікації програми її розвитку в умовах тривалих бойових дій.

Актуальність теми дисертаційного дослідження не викликає сумніву. В умовах триваючої російсько-української війни ефективність діяльності військових частин і підрозділів значною мірою визначається не лише рівнем їх технічного оснащення та якістю управління, а й психологічною готовністю офіцерів до виконання завдань за призначенням, здатністю зберігати внутрішню вмотивованість, відповідальність, ініціативність і стійкість в умовах небезпеки, невизначеності та тривалого психоемоційного навантаження. Особливої ваги ця проблема набуває стосовно офіцерів тактичного рівня, які безпосередньо керують підрозділами, приймають рішення в умовах дефіциту часу та інформації і несуть відповідальність за виконання бойових завдань та життя підлеглих.

Водночас у вітчизняній військовій психології професійна мотивація офіцерів тактичного рівня ще не отримала достатнього цілісного теоретичного й емпіричного осмислення. Наявні дослідження переважно висвітлюють окремі аспекти внутрішньої та зовнішньої мотивації, професійної залученості, стресостійкості, ціннісних орієнтацій або соціальної підтримки. Тому спроба автора інтегрувати зазначені феномени у єдину структурно-функціональну систему, розробити спеціалізований психодіагностичний інструментарій і практичну програму розвитку професійної мотивації є своєчасною та суспільно значущою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукової та науково-технічної діяльності Національного університету оборони України у межах науково-дослідної роботи «Психологічна готовність військовослужбовців Збройних Сил України до наступальних дій» (державний реєстраційний номер 0124U001482). Тему дисертації затверджено вченою радою Національного університету оборони України (протокол № 12 від 30 листопада 2023 року).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість наукових положень і висновків забезпечується логічною побудовою дослідження, відповідністю застосованих методів меті та завданням роботи, поєднанням теоретичного аналізу, психодіагностичних процедур, математико-статистичної обробки даних і формувального експерименту. Автором використано комплекс валідованих методик, зокрема WEIMS, CD-RISC, GSE, TAS-20, IES-R, UWES-9, методику В. І. Осьодла, методику Я. Мацегори та колег, а також розроблену ним шкалу оцінювання професійної мотивації офіцерів тактичного рівня Сухопутних військ Збройних Сил України (ШОПМ-ОТ-СВ).

Експериментальна вибірка охопила 134 офіцери тактичного рівня механізованих, артилерійських та інженерних підрозділів. На констатувальному етапі було обстежено всіх учасників, а до формувального експерименту залучено 130 офіцерів, розподілених на експериментальну (63 особи) та контрольну (67 осіб) групи. Статистичні розрахунки здійснено з використанням програмного забезпечення Jamovi версії 2.5.5.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 272 сторінки, основний текст викладено на 165 сторінках. Список використаних джерел містить 202 найменування, з них 134 – іноземною мовою. Робота ілюстрована 35 таблицями та 12 рисунками.

У *вступі* автор обґрунтовує актуальність теми, визначає мету, об'єкт, предмет і завдання дослідження, розкриває його теоретико-методологічну основу, описує методи та експериментальну базу, формулює положення наукової новизни і практичне значення отриманих результатів, наводить відомості про апробацію, публікації та особистий внесок здобувача. Мета і завдання дослідження узгоджені між собою та послідовно реалізовані у структурі дисертації.

У *першому розділі* здійснено теоретико-методологічний аналіз професійної мотивації як складного динамічного психічного утворення. Автор систематизує змістові, процесуальні, соціально-когнітивні, гуманістичні й діяльнісні підходи, аналізує специфіку військової професійної діяльності та досвід підтримки мотивації офіцерів у збройних силах провідних країн – членів НАТО. На основі проведеного аналізу сформульовано авторське визначення професійної мотивації офіцерів тактичного рівня та обґрунтовано її чотирикомпонентну структуру, що охоплює когнітивний, емоційний, поведінково-нормативний і соціальний компоненти.

Позитивним є прагнення автора не обмежуватися простим переліком мотиваційних теорій, а співвіднести їх із конкретними вимогами тактичного рівня управління: необхідністю діяти в умовах ризику і невизначеності, поєднувати дисципліну з ініціативою, забезпечувати згуртованість підрозділу та зберігати психологічну стійкість. Теоретичний матеріал викладено загалом послідовно, а запропонована структура створює концептуальну основу для подальшого емпіричного дослідження.

У *другому розділі* розкрито організацію емпіричного дослідження, обґрунтовано комплекс діагностичних методик, представлено зміст і результати психометричної апробації авторської шкали ШОПМ-ОТ-СВ, проаналізовано сформованість структурних компонентів професійної мотивації та побудовано структурно-функціональну модель її розвитку. На особливу увагу заслуговує послідовність розроблення авторського інструментарію: формування первинного банку тверджень, експертне оцінювання, вилучення пунктів із недостатніми факторними навантаженнями,

перевірка внутрішньої узгодженості, ретестової надійності, змістової та конструктивної валідності.

Фінальна версія ШОПМ-ОТ-СВ містить 60 пунктів, об'єднаних у чотири субшкали. Наведені психометричні показники свідчать про належну внутрішню узгодженість шкали, прийнятну відповідність чотирьохфакторної моделі емпіричним даним і достатній рівень ретестової надійності. Водночас автор обґрунтовано зазначає, що запропоновані нормативні діапазони мають попередній характер і потребують уточнення на ширшій репрезентативній вибірці.

Емпіричні результати дають змогу простежити взаємозв'язки між компонентами професійної мотивації, стресостійкістю, самоефективністю, професійною залученістю, алекситимією та травматичною симптоматикою. Регресійна модель пояснює 48,3 % варіації загального індексу мотивації. Найбільший стандартизований прогностичний внесок мають емоційний ($\beta = 0,38$) і когнітивний ($\beta = 0,31$) компоненти. Застосування кластерного аналізу дало змогу виокремити адаптивно-мотивований, реактивно-мотивований і фрагментарно-мотивований профілі офіцерів, що створює підстави для диференційованого психологічного супроводу.

У *третьому розділі* обґрунтовано, описано та верифіковано програму розвитку професійної мотивації «Мотиваційний Щит». Програма розрахована на 30 академічних годин, п'ять тренінгових днів і містить чотири взаємопов'язані модулі: діагностику та самопізнання, розвиток внутрішньої мотивації, стрес-менеджмент та адаптивність, лідерство і мотивацію команди. Її зміст поєднує психодіагностичні процедури, ціннісно-смыслову рефлексію, рольові вправи, техніки саморегуляції, елементи коучингу, біологічного зворотного зв'язку та командної взаємодії.

Результати формувального експерименту засвідчили статистично значущу позитивну динаміку всіх чотирьох компонентів мотиваційної системи в експериментальній групі та збереження ефекту під час відстроченого контрольного зрізу. Розраховані величини ефекту Cohen's d у межах 0,81-0,94 дають підстави оцінювати вплив програми як вагомий.

Важливо, що автор не лише фіксує підвищення мотиваційних ресурсів, а й аналізує зниження окремих ризик-чинників, зокрема показників алекситимії та травматичного уникнення.

Загальні висновки відповідають поставленим завданням і відображають основні теоретичні, емпіричні та практичні результати. Простежується логічний зв'язок між теоретичним обґрунтуванням чотирикомпонентної структури, розробленням діагностичної шкали, побудовою структурно-функціональної моделі та змістом програми «Мотиваційний Щит».

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційне дослідження характеризується науковою новизною та практичною спрямованістю. До найбільш вагомих результатів, які мають ознаки наукової новизни, слід віднести: теоретичне обґрунтування й емпіричну верифікацію чотирикомпонентної структури професійної мотивації офіцерів тактичного рівня; визначення вагомого прогностичного внеску емоційного компонента у загальний індекс мотивації; розроблення і психометричну апробацію ШОПМ-ОТ-СВ; виокремлення трьох мотиваційних профілів офіцерів; створення структурно-функціональної моделі розвитку професійної мотивації; розроблення і верифікацію програми «Мотиваційний Щит».

Отримані теоретичні й емпіричні результати безпосередньо відповідають темі дисертації, її меті, предмету та поставленим завданням. Зміст авторської шкали, структурно-функціональної моделі й програми розвитку не виходить за межі заявленого предметного поля професійної мотивації офіцерів тактичного рівня Сухопутних військ Збройних Сил України.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність роботи полягає у можливості використання ШОПМ-ОТ-СВ для комплексного оцінювання сформованості професійної мотивації та визначення мотиваційного профілю офіцера, а програми «Мотиваційний Щит» – у діяльності командирів, військових психологів і фахівців структур психологічної підтримки персоналу. Окремі положення та інструменти можуть бути інтегровані у психологічну підготовку військових частин і

підрозділів, систему індивідуальної та колективної підготовки, а також в освітній процес закладів вищої військової освіти.

Повнота викладення результатів у наукових публікаціях. Основні результати дисертації відображено у 23 наукових працях, із них 8 статей у наукових фахових виданнях України та 15 публікацій апробаційного характеру. Три праці виконано у співавторстві, при цьому особистий внесок здобувача у вступі до дисертації конкретизовано. Тематика публікацій охоплює теоретичні засади професійної мотивації, її структуру і модель, психодіагностичний інструментарій, практики країн НАТО та результати верифікації програми розвитку.

Аналіз наукових публікацій здобувача засвідчує, що в них достатньо повно відображено основні теоретичні положення, результати емпіричного дослідження, зміст авторської психодіагностичної методики, структурно-функціональної моделі та результати верифікації програми «Мотиваційний Щит». Тематика публікацій відповідає змісту дисертації, а їх кількість перевищує мінімальні вимоги, установлені Порядком присудження ступеня доктора філософії.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації. Аналіз змісту анотації та основного тексту дисертації засвідчує їх загальну змістову узгодженість щодо формулювання мети, об'єкта, предмета, завдань, основних положень наукової новизни, результатів емпіричного дослідження і формувального експерименту. Анотація достатньо повно відображає структуру, методику та основні результати роботи.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. За результатами аналізу тексту дисертації, наукових публікацій здобувача та офіційного звіту перевірки роботи на наявність текстових запозичень порушень академічної доброчесності, зокрема академічного плагіату, фабрикації або фальсифікації, не встановлено.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація має завершений характер, її структура відповідає логіці поставлених завдань, а застосовані методи забезпечують одержання науково обґрунтованих

результатів. Роботу виконано державною мовою з дотриманням загалом наукового стилю. За структурою та оформленням дисертація відповідає Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

За позитивного загального враження дисертаційна робота Єсіна Р.В. містить окремі дискусійні положення, уточнення та побажання:

1. У теоретичній частині автор обґрунтовує провідну регулятивну роль емоційного компонента професійної мотивації, а в окремих положеннях характеризує резильєнтність як «мета-регулятор», що визначає психологічний доступ до інших мотиваційних ресурсів. Таке трактування є цікавим, однак потребує чіткішого концептуального розмежування понять «емоційний компонент», «стресостійкість», «резильєнтність» і «мета-регулятор». З огляду на те, що регресійний коефіцієнт $\beta = 0,38$ засвідчує вагомий прогностичний внесок, але сам по собі не доводить ієрархічної або причинної переваги компонента, доцільно було б обережніше формулювати висновок про його провідну роль.

2. Розроблення та психометрична апробація ШОПМ-ОТ-СВ є одним із найбільш вагомих результатів роботи. Водночас валідизацію 60-пунктної шкали проведено на вибірці 134 офіцерів, сформованій методом зручного відбору у чотирьох підрозділах. Такий обсяг є прийнятним для первинної апробації, проте обмежує можливості остаточного нормування інструменту та поширення висновків на всю генеральну сукупність офіцерів Сухопутних військ. Потребує подальшої перевірки стійкість факторної структури на незалежній і більшій вибірці, а також її інваріантність залежно від віку, військового звання, спеціальності, бойового досвіду та умов проходження служби.

3. В емпіричному розділі автор використовує кореляційний, регресійний і кластерний аналізи та на їх основі формулює низку висновків про роль окремих компонентів і ризик-чинників. У деяких фрагментах поняття «вплив», «визначає», «забезпечує» і «предиктор» уживаються майже як синонімічні. Оскільки більша частина даних констатувального етапу має

кореляційний характер, доцільно послідовніше розмежовувати статистичне прогнозування, функціональний взаємозв'язок і причинно-наслідковий вплив. Це зробило б інтерпретацію результатів методологічно точнішою.

4. Програма «Мотиваційний Щит» апробована в реальних умовах військової служби, що є беззаперечною перевагою дослідження. Водночас для її масштабування доцільно було б детальніше окреслити умови відтворення програми у різних військових частинах: вимоги до підготовки тренера, допустиму чисельність групи, критерії психологічної безпеки, порядок роботи з учасниками з клінічно значущими показниками IES-R і TAS-20, обмеження використання цифрових застосунків та HRV-моніторингу в умовах інформаційної безпеки, а також алгоритм взаємодії з медичними і психологічними службами.

5. Заявлене автором спростування уявлення про домінантну роль матеріального забезпечення у мотивації військовослужбовців ґрунтується на зростанні автономної мотивації в експериментальній групі без зміни зовнішньої мотивації. На наш погляд, цей результат радше підтверджує можливість цілеспрямованого розвитку внутрішньої мотивації за незмінних зовнішніх стимулів, ніж остаточно спростовує значення матеріального забезпечення. Доцільно звузити це формулювання з урахуванням меж проведеного експерименту та специфіки вибірки.

Наведені зауваження і побажання мають переважно дискусійний та рекомендаційний характер, окреслюють перспективи подальшого розвитку авторської концепції, психодіагностичного інструментарію і програми психологічного супроводу та не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

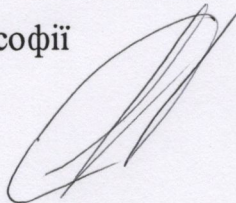
Висновок щодо відповідності дисертації чинним вимогам.

Дисертаційна робота Єсіна Романа Вікторовича «Психологічні особливості професійної мотивації офіцерів Сухопутних військ Збройних Сил України» є завершеною самостійною науковою працею, у якій отримано нові теоретично обґрунтовані та емпірично підтверджені результати, що у сукупності розв'язують актуальне науково-практичне завдання військової

психології щодо діагностування і розвитку професійної мотивації офіцерів тактичного рівня.

За актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, ступенем обґрунтованості отриманих результатів та повнотою їх викладення дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор – ЄСІН Роман Вікторович – заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент: заступник начальника кафедри лідерства інституту професійної військової освіти «Вишкіл Лідерів» Національного університету оборони України, доктор філософії

Олег РИБЧУК

21 липня 2026 року

